

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ ДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ СИНДРОМУ ДЕФІЦИТУ ПРИРОДИ В УЧНІВ

Янкович Олександра Іванівна

доктор габілітований (Dr. hab.), професор, завідувач кафедри педагогіки, початкової та дошкільної освіти, Куявсько-Поморська Академія, м. Бидгощ, Польща

Степанюк Алла Василівна

доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної біології та методики навчання природничих дисциплін, Тернопільський національний педагогічний університет імені

Володимира Гнатюка

alstep@tnpu.edu.ua

Диджиталізація всіх сфер суспільного життя, зокрема економіки й освіти, а також залежність професійного успіху особистості від рівня оволодіння інформаційними технологіями спричинили збільшення часу контактування людини із сучасними медіа, а отже — нестачу можливостей вдаватися до цифрової детоксикації.

З'явився термін, популярний у європейській педагогіці, – синдром дефіциту природи (СДП) (Nature Deficit Disorder, NDD) – для вираження занепокоєння щодо зростаючої прірви між людиною і природою. Це поняття не є офіційним медичним діагнозом. Але завдяки його застосуванню акцентується увага на порушеннях здоров'я, що виникають внаслідок недостатнього часу перебування в природному середовищі. До таких захворювань належать діабет, гіпертонія, ожиріння, депресія тощо [3, с. 74]. Медики і педагоги зазначають, що зазначені діагнози – це ціна, яку платять діти за надмірно організоване життя, заповнене незліченною кількістю додаткових занять та відсутністю досвіду неструктурованих ігор на свіжому повітрі.

Термін СДП запропонував Річард Лоув (Richard Louv), автор книги «Остання дитина в лісі» (*Last Child in the Woods: Saving Our Children from Nature-Deficit Disorder*), виданої у 2005 році [6].

Діти в певному сенсі перебувають під домашнім арештом і ризикують втратити здатність безпосередньо мислити або пізнавати світ [3, с. 74]. Вони можуть описати тропічний ліс, але не знають, які рослини ростуть у їхніх дворах [3, с. 73]. Р. Лоув не просто б'є на сполох, а й пропонує практичні рішення та способи відновлення порушеного зв'язку – і багато з них можна знайти просто в нас на подвір'ї.

Студіювання наслідків СДП спонукає до вдосконалення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх учителів у контексті здатності до роботи з відновленням і розширенням контактів учнів із природним середовищем. Таке завдання важливо виконувати передусім педагогічним працівникам, які навчають здобувачів природничих предметів.

Отже, актуальною є мета дослідження: виявлення способів підготовки майбутніх учителів природничої освітньої галузі до запобігання СДП в учнів.

СДП у дітей вивчають Б. Бухнат (M. Buchnat), М. Дреснак (M. Driessnack), Д. Заневська (D. Zaniewska), А. Козловська (A. Kozlowska), М. Колодзейська (M. Kołodziejaska), М. Марціняк (M. Marciniak), А. Цибал-Міхальська (A. Cybal-Michalska), С. Яскульська (S. Jaskulska) та ін.

Зокрема, М. Колодзейська відобразила основні чинники, що обмежують контакт дитини з природою, як-от: цифровізація життя, еміграція населення із сільської місцевості до міст, дефіцит вільного часу в сім'ях тощо [4, с. 123].

М. Дреснак описала вплив СДП на освіту дітей, зауваживши, що сьогодні діти віком від 8 до 18 років проводять у середньому 6,5 годин на день за електронними медіа [3, с. 73].

Заслуговує на увагу дослідження польських учених (Kozlowska A., Chmura-Rutkowska I., Buchnat M., Cybal-Michalska A. тощо), які вивчали прояви дефіциту природи в учнів початкових і середніх шкіл м. Познані. В експерименті взяли участь 996 учнів. Було з'ясовано, що лише 14 % з них мали досвід уроків поза будівлею школи протягом свого шкільного життя [5, с. 471]. Тільки приблизно 50 % респондентів вважають, що їхні школи виконують завдання з екологічної та кліматичної освіти. На думку понад 71 % учнів, у їхніх школах немає тихого місця для відпочинку [5, с. 479].

Висновки авторів заслуговують на ґрунтовне ознайомлення, спонукають до глибокої рефлексії щодо навчання здобувачів у ЗВО, а також до студіювання й поширення позитивного досвіду щодо попередження СДП в учнів. Надбання є в кожному педагогічному університеті. Зокрема, у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка під час підготовки майбутніх учителів природничої освітньої галузі вдосконалюється зміст фахових дисциплін з акцентом на формування в учнів біофілії – вродженої потреби та інстинктивного потягу людини до природи і всього живого. Зокрема, це реалізується в курсах «Освітні технології», «Методика навчання природничих наук», «Теорія та методика навчання (природничі науки, фізика, хімія, біологія)», «Сталий розвиток соціально-природних систем», де опрацьовуються теми здоров'язбереження та природотерапії.

Удосконалюється зміст обов'язкової дисципліни «Педагогіка» у контексті формування любові до природи та використання її потенціалу для розумового й естетичного виховання учнів на основі опрацювання творчості класиків української педагогіки – К. Ушинського, С. Русової, В. Сухомлинського тощо.

Під час вивчення «Педагогіки», «Методики навчання природничих наук» та інших дисциплін акцентується увага на екскурсіях в природне середовище, досвіді створення зелених класів тощо. Наприклад, у 2025 р. в Тернопільському класичному ліцеї офіційно відкрили «Зелений клас» – новий освітній простір просто неба, облаштований у березовому гаю на території цього закладу. У

ньому проводяться інтегровані уроки біології, трудового навчання, мистецтва тощо. У ЗОШ № 14 облаштований, окрім такого зеленого класу, дитячий майданчик для активного відпочинку.

У процесі навчання акцентується увага на позитивному впливі природотерапії: «У 90 % людей, які гуляли тридцять хвилин у парку, піднімалась самооцінка, у 71 % – знижувалось відчуття напруги і пригнічення» [1, с. 20–21]. Перебування в природному середовищі настільки заспокоює дітей, що може полегшити перебіг соматичних хвороб.

Водночас викликають інтерес вибіркові компоненти «Природотерапія», «Сучасні технології естетотерапії» та ін. [2, с. 257].

Доцільно розробляти нові дисципліни, які дають змогу студентам оволодіти вміннями попередити в здобувачів СДП, а також використовувати досвід ЗВО України у цьому контексті.

Аналіз наукових пошуків українських та зарубіжних науковців щодо рівня екологічної освіти учнів спонукає мотивувати студентів до проведення власних розвідок, зокрема й порівняльно-педагогічних, відображаючи висновки досліджень. Існує потреба ширшого відображення позитивних ідей у медіа.

Попередження СДП є ефективним лише в співпраці школи з родинами. Під час спілкування з батьками необхідно наголошувати на користі прогулянок, проведення часу на природі.

Таким чином, ефективними шляхами підготовки майбутніх учителів природничої освітньої галузі до попередження СДП в учнів є:

- удосконалення змісту, форм, методів освітнього процесу завдяки впровадженню тем про здоров'язбереження через збільшення часу перебування на природі, природотерапію; поєднанню навчання в приміщеннях з екскурсіями в природне середовище; розробка нових вибірових дисциплін, спрямованих на забезпечення учням біофілії;
- студіювання й використання студентами під час педагогічних практик форм і методів співпраці з батьками з акцентом на інформування про негативні наслідки надмірного використання цифрових медіа дітьми та молоддю, а також про позитивний вплив щоденних прогулянок і перебування на природі на фізичне і психічне здоров'я;
- проведення й вивчення наукових досліджень про сприятливий вплив природи на розвиток здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Малишевська І. А. Методика використання природотерапії як технології корекції здоров'я учнів початкової школи: монографія. Умань: ВПЦ «Візаві», 2013. 162 с. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/1645/1/Mono.pdf>
2. Янкович О., Кузьма І. Способи цифрової детоксикації в підготовці майбутніх учителів початкових шкіл. *Трансформація початкової освіти в епоху змін: виклики та можливості*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої пам'яті професора Івана Руснака, м. Чернівці, 1

- травня 2025 року / за наук. ред. д. пед. наук С. З. Романюк. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. С. 255–259. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/36663>
3. Driessnack M. Children and Nature-Deficit Disorder. *Journal Compilation. Wiley Periodicals*. 2009. Vol. 14, No. 1. P. 73–75. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1744-6155.2009.00180.x>
 4. Kołodziejska M. Deficyt natury i jego znaczenie dla rozwoju młodego człowieka. W: J. Wyleżalek, M. Such-Pyrgiel (red.), *Szkice pedagogiczne: Dylematy juwentologii* (ss. 121–138). Józefów: Wydawnictwo WSGE. URL: <https://www.wydawnictwo.wsge.edu.pl/pdf-133620-62107?filename=62107.pdf>
 5. Kozłowska A., Chmura-Rutkowska I., Buchnat M., Cybal-Michalska A. Deficyt natury jako przejaw ukrytego programu szkoły. Poznańskie badania oświatowe. *Resocjalizacja Polska*. 2023. № 24. S. 471–485. URL: https://www.researchgate.net/publication/371119896_Deficyt_natury_jako_przejaw_ukrytego_programu_szkoly_Poznanskie_badania_oswiatowe
 6. Louv R. *Last child in the woods: Saving our children from nature-deficit disorder*. Chapel Hill, NC: Algonquin Books. 2008. 323 p.

ДО ПРОБЛЕМИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-МАГІСТРІВ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ярошенко Ольга Григорівна

Інститут вищої освіти НАПН України

yaroshenko_o@ukr.net

Степанюк Алла Василівна

доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної біології та методики навчання природничих дисциплін, Тернопільський національний педагогічний університет імені

Володимира Гнатюка

alstep@tnpu.edu.ua

Сучасна система освіти зазнає значних трансформацій, пов'язаних з інноваційними процесами, глобалізацією, розвитком інформаційних технологій і новими вимогами до якості підготовки фахівців. Особливої актуальності набуває проблема природничо-наукової підготовки майбутніх учителів, адже саме природничі науки відіграють важливу роль у формуванні наукового світогляду, розвитку критичного мислення та екологічної свідомості учнів.

Науковці зазначають, що дослідники інноваційної діяльності та готовності особистості до її виконання обмежуються вузьким колом суб'єктів інноваційної діяльності, найчастіше – майбутніми вчителями. Однак, досвід практичної роботи та вивчення стану реалізації проблеми на рівні педагогічної діяльності дозволяє нам констатувати, що і підготовка майбутніх учителів-магістрів до впровадження інновацій у освітній процес з вивчення предметів природничої галузі знань знаходиться на не належному рівні.